

Un viatge que es va fer esperar

JOAN SELLENT ARÚS

El 1990 es publicava, per primera vegada en català i en traducció de Ferran Toutain, «Viatge a Laputa, Balnibarbi, Luggnagg, Glubbudubdrib i Japó»,¹ el tercer dels quatre llibres que componen els *Viatges de Gulliver* de Jonathan Swift. Feia setanta-set anys que havia aparegut una primera traducció fragmentària (només els dos primers llibres) d'aquesta obra, a càrrec de Lluís Deztany, i cinquanta-quatre que el lector de traduccions catalanes tenia accés a la versió de J. Farran i Mayoral dels llibres primer, segon i quart.² Aquesta versió incompleta de Farran i Mayoral es va reeditar a Editorial Selecta el 1954 i a la col·lecció Les Millors Obres de la Literatura Universal d'Edicions 62 el 1981, i en cap cas no es va creure oportú encarregar la traducció del tercer llibre a fi que la versió pogués sortir completa; gosem especular que una de les raons per mantenir aquesta omissió va ser, probablement, la incomoditat que causava el primer topònim del títol.

L'objectiu d'aquest article és fer una breu anàlisi i avaluació de les estratègies traductores i estilístiques que Ferran Toutain va aplicar en la seva versió d'aquest tercer llibre dels *Viatges de Gulliver*, a partir d'un fragment concret: el primer paràgraf del primer capítol, que transcrivim a continuació, seguit del text original.

El criteri de transcriure primer la versió catalana i després l'original respon al convenciment que, per anar bé, el primer estadi avaluatiu hauria de ser una comprovació del funcionament de la traducció «com si no ho fos»; és a dir, atorgant plena autonomia al text català i prescindint del fet que al darrere hi ha un text en una altra llengua. És a tal fi, per tant, que recomanem llegir primer el fragment en català (i, si pot ser, en veu alta) reprimint qualsevol mirada de reüll a l'original anglès.

No feia ni deu dies que era a casa quan vaig rebre la visita del capità William Robinson de Cornualla, que comandava el *Bona Esperança*, un sòlid navili de tres-centes tones. Jo ja havia prestat els meus serveis com a oficial metge en un viatge al Llevant a bord d'un altre vaixell del qual ell era capità i propietari en una quarta part. Sempre m'havia tractat més com un germà que no pas com un subordinat, i, havent tingut notícia de la meua arribada, em va venir a veure per raons, segons em va semblar, de pura amistat, ja que no em va parlar de res que no fos d'esperar després d'una llarga separació. Però les seves visites es van repetir sovint. Em deia que estava molt content de trobar-me amb bona salut, em preguntava si havia decidit quedar-me en terra per sempre més, em

1 Aquest títol tancava la col·lecció de llibres que el *Diari de Barcelona* havia anat oferint cada diumenge als seus lectors durant la segona meitat de la dècada de 1980.

2 La traducció dels dos primers llibres («Viatge a Lilliput» i «Viatge a Brobdingnag») va ser publicada per primer cop a la Biblioteca Literària, i la del quart llibre («Viatge al país dels houyhnhnms»), també a càrrec de Farran i Mayoral, apareixia el 1936 a Quaderns Literaris.

parlava d'un viatge de la Índies Orientals que pensava emprendre al cap de dos mesos... Finalment, un bon dia em va presentar excuses per la confiança que es prenia i, sense més preàmbuls, em va demanar que fos el metge del vaixell. Comptaria amb l'ajuda d'un altre metge i dels dos segons de bord i cobraria un salari doble de l'habitual. Sabent per pròpia experiència que el meu coneixement de les coses del mar era com a mínim igual que el seu, se'm va comprometre, a més, a seguir els meus consells com si jo compartís amb ell el comandament.

I had not been at home above ten days, when Captain Robinson, a Cornish man, commander of the Hopewell, a stout ship of three hundred tons, came to my house. I had formerly been surgeon of another ship where he was master, and a fourth part owner, in a voyage to the Levant. He had always treated me more like a brother, than an inferior officer; and, hearing of my arrival, made me a visit, as I apprehended only out of friendship, for nothing passed more than what is usual after long absences. But repeating his visits often, expressing his joy to find me in good health, asking, "whether I were now settled for life?" adding, "that he intended a voyage to the east Indies in two months," at last he plainly invited me, though with some apologies, to be surgeon of the ship; "that I should have another surgeon under me, beside our two mates; that my salary should be double to the usual pay; and that having experienced my own knowledge in sea-affairs to be at least equal to his, he would enter into any engagement to follow my advice, as much as if I had shared in the command."

Un cop sotmès el text català a aquesta primera prova (la lectura autònoma), crec que podem afirmar que el redactat de Toutain funciona impecablement, en el sentit que es pot llegir sense encallar-s'hi perquè flueix amb naturalitat i se cenyeix en tot moment als recursos lèxics, locucionals, rítmics, sintàctics i estilístics més genuïns de la prosa catalana. D'altra banda, no incorre en cap arcaisme lèxic ni gramatical ni en cap solució sintàctica forçada, i fa aquella impressió de facilitat que aconsegueixen justament els textos que tenen al darrere un treball més elaborat de selecció i combinació.

Però és evident que, per molt bé que flueixi una traducció, no la podem donar per bona sense comprovar si compleix els requisits d'equivalència de sentit i d'estil respecte a l'original. Passem, doncs, a la fase següent: confrontem el text català amb el text anglès i entretinguem-nos en uns quants detalls.

Això ens permet observar, ja d'entrada, que la manera com s'ha recreat la primera frase del paràgraf té prou interès perquè ens hi aturem:

I had not been at home above ten days : No feia ni deu dies que era a casa

Aquí s'ha prioritzat el ritme de la frase per sobre de l'exactitud semàntica: la solució adoptada no és del tot literal (si s'hagués donat preferència a la literalitat, hauria dit probablement: «No feia més de deu dies que era a casa»), però té l'atractiu de coincidir

exactament amb el nombre de síl·labes i el patró mètric de la frase anglesa. Allò que a l'original és un pentàmetre iàmbic («*I had not been at home above ten days*») es converteix en un decasíl·lab català amb la mateixa distribució accentual («No feia ni deu dies qu' era a casa»). La pèrdua semàntica no és significativa, perquè aquí el que es tracta de conservar és la idea d'un període breu de temps; que aquest període sigui exactament deu dies o no hi acabi d'arribar, en aquest context, és irrellevant. En canvi, la «propina» d'aquesta equivalència rítmica tan precisa complementa i potencia la naturalitat de la frase inicial, i és com un anunci de la fluïdesa que presidirà el redactat de tota la versió.

when Captain William Robinson, a Cornish man, commander of the Hopewell, a stout ship of three hundred tons, came to my house : quan vaig rebre la visita del capità William Robinson de Cornualla, que comandava el *Bona Esperança*, un sòlid navili de tres-centes tones.

En aquest segment s'ha produït una redistribució dels elements de la frase i un canvi de subjecte que permet evitar dues coses: la incòmoda distància entre subjecte i predicat, d'una banda, i de l'altra la repetició d'un mateix terme («casa») allà on l'anglès pot combinar-ne dos («*home*» i «*house*»). La solució «vaig rebre la visita del capità William Robinson» ja implica prou clarament que el capità va anar a casa del narrador.

surgeon : oficial metge

Aquí, a diferència de l'exemple 1, la literalitat estricta hauria anat en contra del sentit del terme anglès en aquest fragment, i el traductor ha procedit en conseqüència: si hagués optat per «cirurgià», que és l'equivalent de *surgeon* en la majoria de contextos, l'opció hauria estat clarament errònia, perquè, en un context militar o nàutic, *surgeon* (tal com aclareixen els diccionaris més fiables) és l'oficial que exerceix la medicina general, i no pas únicament la cirurgia.

nothing passed more than what is usual : no em va parlar de res que no fos d'esperar

L'opció «no em va parlar de res» per traduir «*nothing passed*» esquiva encertadament la trampa de la similitud formal entre «*pass*» i «passar», que hauria induït a la solució errònia «no va passar res». El traductor ha recollit el sentit correcte del verb en aquest context, que és el d'intercanvi de missatges verbals.

But repeating his visits often, expressing his joy to find me in good health, asking [...] adding : Però les seves visites es van repetir sovint. Em deia que estava molt content de trobar-me amb bona salut, em preguntava [...], em parlava

En aquest fragment és interessant d'observar com la traducció evita reproduir la profusió de gerundis de l'original i els recrea amb formes personals dels verbs equivalents. Si en la tradició estilística en llengua anglesa l'ús del gerundi és molt més freqüent que en català, ho és més encara en un text del segle XVIII com el que ens ocupa, i, com era d'esperar en una versió com aquesta (que ja hem dit més amunt que mostra una clara voluntat d'evitar qualsevol tret arcaïtzant), el traductor opta per un redactat sense cap rastre d'estranyesa per a un lector català actual, de la mateixa manera que, en la juxtaposició de frases, substitueix les comes de l'original per punts i seguit. No creiem que el to conversacional del text anglès pugui ser recreat per cap altra via si se'n vol capturar la intenció estilística. L'estranyesa que l'original de Swift pugui causar a un lector anglòfon actual es deu, senzillament, al fet que va ser escrit en un anglès de fa gairebé tres segles, no pas a una voluntat de distanciament per part de l'autor. Qualsevol experiment arcaïtzant en la traducció, per tant, no hauria fet sinó allunyar-se de la intenció de l'original.

asking, "whether I were now settled for life?" adding, "that he intended a voyage to the East Indies in two months" [...] "that I should have another surgeon under me [...] in the command." : em preguntava si havia decidit quedar-me en terra per sempre més, em parlava d'un viatge a les Índies Orientals que pensava empendre al cap de dos mesos [...]. Comptaria amb l'ajuda d'un altre metge [...] el comandament.

Aquí observem una altra peculiaritat estilística del text anglès que en reflecteix la distància temporal, i que la traducció catalana no manté: l'ús de cometes per emmarcar uns enunciats que, a diferència del que s'esperaria en un text actual, no es corresponen a un estil directe (com seria, per exemple, «*asking, "Are you now settled for life?"*») sinó indirecte, com denoten els pronoms que introdueixen els enunciats. Es tracta, en definitiva, d'un recurs tipogràfic perfectament prescindible i que no aportaria altra cosa que desconcert si es conservés.

Podríem comentar altres detalls del paràgraf, però ens aturem aquí per no excedir els límits prudencials d'aquest article. Esperem, tanmateix, que els exemples seleccionats hagin pogut demostrar que els mèrits d'aquest text redactat per Ferran Toutain no tan sols resideixen en la seva excel·lència, fluïdesa i naturalitat estilística sinó també en la fidelitat amb què ha reproduït el text anglès. I no cal dir que el concepte de *fidelitat* no l'entendem com a sinònim de *literalitat* (i així esperem que ho avalin els comentaris als exemples seleccionats), sinó com a recreació satisfactòria del sentit, del to i de la intenció de l'original; un objectiu que, com sap prou bé qui hagi reflexionat mínimament sobre els mecanismes de la traducció literària, sovint demana altres vies que l'estrictament literal.

És evident, d'altra banda, que el bon funcionament d'un sol paràgraf no garanteix d'una manera automàtica que tota la traducció funcioni igual de bé. La nostra lectura de la versió sencera ens ha corroborat que aquest requisit es compleix sobradament, i és per això que recomanem al lector que, si és possible, s'entretengui a llegir el text íntegre d'aquesta

traducció de Ferran Toutain del «Viatge a Laputa» de Jonathan Swift.³ Si fa aquest exercici de lectura integral del llibre, el lector comprovarà, entre altres coses, l'esforç constant del traductor per aconseguir la naturalitat idiomàtica aplicant uns recursos compartits per la tradició oral i la tradició escrita més genuïnes, cosa que no sempre es pot dir de les traduccions catalanes que es van produir al llarg del segle xx o que s'han publicat des d'aleshores. I, per il·lustrar el que acabem de dir, ens permetrem citar-ne uns quants exemples amb l'original entre parèntesis:

«a última hora» (*at last*), «no tenia esma d'aixecar-me» (*I had not the heart to rise*), «més a la vora» (*nearest*),⁴ «aquests esguerros» (*such accidents*), «Aquell soroll em va esverar» (*I was quite stunned by the noise*), «Aquesta gent viu en un neguit continu» (*These people are in continual disquietudes*), «tot aquell atrafegament de caps, cares i mans» (*so many busy heads, hands, and faces*), «petrificaven de viu en viu els cascots a un cavall» (*petrifying the hoofs of a living horse*), «en acabat plegaven els estris» (*then put up their implements*), «que ha de menester» (*to supply him*), «gent que no hi és tota» (*wholly out of their senses*), «quan seuen a la comuna» (*when they are at stool*), «La ciutat ve a ser de gran com ara Portsmouth» (*The town is about as large as Portsmouth*), «fan per manera» (*effectual care is taken*), «una caterva de bergants, pispes, assaltadors de camins i perdonavides» (*a knot of pedlars, pick-pockets, highwaymen, and bullies*).

Quan es va publicar aquesta traducció, ja feia uns quants anys que Ferran Toutain s'havia significat com un dels defensors més conspicus d'un model de llengua alternatiu a l'artifici que semblava enquistat en el català escrit (tant en originals com en traduccions), com si l'única opció vàlida fos l'allunyament sistemàtic de la tradició oral. Vist que la defensa pública d'aquest model provocava els més enèrgics anatemes i esquinçaments de vestidures, va arribar un punt en què el sentit comú recomanava teoritzar menys i passar més a la pràctica per il·lustrar el que es proposava. Aquesta versió del tercer llibre dels *Viatges de Gulliver* creiem que és un magnífic exemple del que acabem de dir, i gosariem afegir que la concepció del català literari que presideix totes i cada una de les seves pàgines no ha caigut del tot en sac foradat.

3 L'any 1998 va ser reeditada per Editorial Columna (Columna Butxaca, 21).

4 Si l'ús aquesta locució ens ha semblat digne d'esment és perquè molts traductors catalans mostren una curiosa, excessiva i de vegades exclusiva preferència per «a prop», amb la mateixa obstinació amb què condemnen a l'oblit el tan genuí «acostar-se» a favor d'un omnipresent «apropar-se».